

דגל הרווחה, סגירת הפערים החברתיים ושוויון ההזדמנויות, חייב להיות מונף באותה חשיבות כמו דגל הביטחון

הרב אלי ישי
סגן ראש הממשלה ושר הפנים

אחרי ההרצאה המעניינת של אבישי ברורמן – ואני תמיד נהנה לשמוע אותו – עם דברי המוסר והתוכחה, אני יכול לומר שהרבה ממה שאני שומע על פוליטיקאים אלה דברים נכונים וצודקים – וגם אני פוליטיקאי, אני חלק מהממשלה. אבישי דיבר דברים כדורבנות ואני מסכים עם חלק גדול מאוד מהדברים שאמר ובעיקר על היכולת של מנהיגים. מנהיגים אינם רק חברי ממשלה, הם יכולים לבוא לידי ביטוי בכל אחד, בכל תחום ותפקיד וביכולת שלהם להשפיע על החברה בישראל. אבל אני רוצה להתחיל דווקא בדברי הסיום של אבישי. אני יושב בממשלה יותר מחמש שנים, מזה במשרד הפנים רק מספר חודשים. המשרד מרתק, בפרט בעניין התכנון, ואולי יותר מכך בקביעת המדיניות. אבל לצערי הרב המדיניות הזו אינה מאוחדת בכל משרדי הממשלה, ולא כל המערכות, בכל המשרדים הקשורים בנושא, עובדות ביחד. והתוצאות קשות ואנו רואים את השלכותיהן יום יום. ברור לי לחלוטין כי ברגע שנתחיל לעבוד בצורה יותר מסודרת והרבה יותר נכונה ברמה של המדיניות – הדברים ייראו אחרת. ברור כי גם להבא יהיו חילוקי דעות, תמיד קיימים חילוקי דעות, לכל שר בכל משרד יש מה לומר, כל אחד נבחר והחליט והבטיח וחושב כך או אחרת. אבל מדיניות ברורה חייבת להיות, כי מי שבסופו של דבר משלם את המחיר על היעדר מדיניות, או על מדיניות מבובלת, אלה כולנו, כל אזרחי ישראל.

נכון שמשרד הפנים אחראי על התכנון ונכון שהרבה תכניות תקועות ולא זזות וברוך כלל הנטייה היא לטעון כי משרד הפנים אשם בכל. האמת היא שכדרך, בצנרת, קיימים עיכובים רבים – ולא באתי לכאן היום כדי לומר מי הם, למה הם ומה הם – אבל עם כל הביקורת יש לזכור שפרט למשרד הפנים קיימים בארץ משרדים נוספים שפעילותם קשורה בתחום התכנון, ויש אישים רבים בתחום הזה שיש להם מה להעיר ולמה להתנגד, ומטבע הדברים התוצאה, עד שמגיעים אליה ועד שהיא יכולה לצאת לדרך הביצוע –

דגל הרווחה חייב להיות מונף באותה השיכות כמו דגל הביטחון

לוקחת זמן רב. אין לי כל ספק שדרושה באמת מדיניות משולבת רב-תחומית שתאפשר למערכות להתחיל לפעול כיאות. ומן הטעם הזה אני באמת רוצה לברך את עדי על היוזמה. עדי הרים רעיון יוצא מן הכלל ומעניין מאוד. וגם זה קטע של מנהיגות.

אני מרגיש חובה להסביר כאן כמה דברים על עבודתו הסיזיפית של המיניסטר. לצערי הרב, ואני בפירוש אומר לצערי הרב כי זו המציאות, המיניסטר יושב במשרדו מבוקר ועד ערב והוא עמוס בהרבה מאד דברים שאינם תחום עיסוקו הישיר במשרד שעליו הוא ממונה. יש לו את הקבינט, את המטבחון, את הממשלה, ועדות שרים, הכנסת, התקשורת,

ועוד ועוד. גם כשכיחתי בתפקיד שר העבודה והרווחה נהגתי לשבת עם אנשי המקצוע המומחים שלי וניסיתי לדאוג כיצד אפשר לקדם באמת את הפרויקטים שבהם עוסק המשרד, ואם להודות על האמת – איך אפשר לסיים פרויקטים עוד בתקופת הקדנציה שלי. במלים אחרות: היכן ומתי אפשר לחתוך את הסרטים. למרבה הצער משך כהונתו של שר אף פעם אינו מגיע לארבע שנים – לכל משך הקדנציה, ותמיד המיניסטר חש את החוסר בזמן. במצב הפוליטי בשנים האחרונות הקדנציה הולכת ומצטמצמת וגם אם המיניסטר עושה מאמצים רבים לתכנן, הוא לא יכול להגיע ליעד ולגזור את הסרטים. אך לא רק קוצר הזמן הוא הבעיה. ברוך השם יש לנו בדרך את משרד האוצר שתמיד עוזר למיניסטר איך לא להוציא לפועל את התוכניות שלו, את מה שהבטיח לציבור, את מה שבאמת הוא מאמין בו. ועם כל הרצון הטוב, הנחישות,

החריצות, המאמץ שהמיניסטר משקיע – קיים פה שילוב של מספר גורמים הרסניים שמנסים לחבל בכל מהלך שאתה יוזם, אפילו אם הוא לטובת הציבור. זה ועוד: בגלל הזמן המצומצם העומד לרשות המיניסטר לממש את תוכניותיו, בגלל המחסומים המוצבים בדרכו בוקר וערב, פעמים רבות קורה שאחרים גוזרים את הסרטים בפרויקטים שהוא יזם. אני אישית שמח על סיומו ההולם של כל פרויקט שיזמתי בתחומים החברתיים החשובים לי מאז נעוריי, ובאמת לא אכפת לי מי הצטלם כשהוא גוזר את הסרט.

לגבי התכנון. לא רק משרדי הממשלה עוסקים בתחום. העבודה קשורה גם ברשויות אחרות: השלטון המקומי והרשויות המקומיות. למרבה הצער בחלק גדול מאוד של

הרשויות המקומיות אפילו לא קיימות תכנית מתאר. כלומר: לא תמיד הממשלה אשמה בכל אלא הרבה פעמים המחסומים הם תולדה של פעילות או אי פעילות ברמה של השלטון המקומי ברשויות. נכון שאנו כממשלה חייבים לפעול לפחות ברמת המנהיגותית, אבל ממשלה אינה גוף הומוגני שבמסגרתו כולם חושבים אותו דבר. בממשלה, בכל ממשלה, קיימים הרבה מתנגדים להרבה דברים טובים. וזאת לא מתוך כך שהאנשים הרעים הם נגד דברים הטובים. פשוט לכל אחד יש זווית הראייה שלו מה יותר טוב ומה פחות טוב ומה סדרי העדיפויות הנכונים. הצרה היא שבדרך הזו לא יכולה להיות נגינה הרמונית של הממשלה. בתחום הזה נראה לי כי דווקא המכון לחקר שימושי קרקע, המקיים היום את כינוסו הארצי הראשון, יכול לתרום תרומה משמעותית. אני אישית אשמח לעזור ולקדם רעיונות שיעלה המכון. ואולי המכון יהיה אחד הגופים שימשוך לכולנו באוזניים, כפרט לפוליטיקאים, ויצליח לחבר באמת את המדיניות הבין-משרדית, את המשרדים הקשורים והעוסקים בנושא שהינו כל כך חיוני בחייה של מדינה. ואולי מן המכון הזה, בסיוע המכון הזה, נצליח לגבש שילוב של שינוי חקיקה או אף לשפר את הצעת חוק התכנון והבניה החדש.

בכל מה שקשור למדיניות קרקעית יש לי גישה ייחודית הבוחנת את הנושא על פי ההשלכות החברתיות הקיימות בו. במדינה קטנה כמו שלנו, שהמצוקות החברתיות בה כה רבות, חובתנו למצוא פתרונות חברתיים נכונים בתוך המדיניות הקרקעית, כפי שאכן אנחנו עושים, בדיונים הרבים והמעמיקים שאנחנו מקיימים בנושא תמ"א 35, מתוך הצבת דגש חזק על שילוב האלמנטים החברתיים. אם אנחנו רוצים להתקדם ל-2020 בתכנון בתמ"א 35 חובתנו לראות, כגורם יסודי וחשוב, איפה אנחנו רואים את הצעירים, את הזוגות הצעירים, את הפתרון של הבעיות החברתיות, איך אנחנו מתמודדים אתן בדרך הטובה ביותר ואיך אנחנו מטפלים ומוצאים להן פתרונות הולמים. ואם אצליח בקידום הגישה החברתית ושילובה בתכניות ובמדיניות ארוכת הטווח של מוסדות התכנון – והיה זה שכרי בכל עמלי.

להלן נייר עמדה עקרוני בנושא "התחשבות בגורמים חברתיים כשיקולי מערכת התכנון והבניה", שהגיש סגן ראש הממשלה ושר הפנים, הרב אלי ישי, לנשיאות הכנס.

אחד התחומים הכלכליים בעלי ההשלכות מרחיקות הלכת על המשק והחברה הישראלית הוא זה הנתון בשליטת מינהל התכנון והבניה במשרד הפנים. לכאורה אנו עוסקים

רגל הרווחה חייב להיות מוגף באותה חשיבות כמו רגל הביטחון

בנושא נוהלי-ביורוקרטי הנשלט בידי פקידים מקצועיים שלא פעם מכוונת נגדם ביקורת ציבורית, מוצדקת יותר או פחות, הקובלת על נוהלי עבודה ארכאיים, הצבת מקלות בגלגלי הפעילות היזמית-עסקית ועוד כהנה וכהנה תקלות. אבל זה רק לכאורה. בפועל מערכת התכנון והבניה היא זו האמורה להכניס סדר בדברים, לפקח על ביצוע נכון וחוקי של תכניות, לדאוג לאינטרסים הירוקים של המדינה, לחשוב על השאלה איך צריכה להיראות בעתיד המדינה שבה אנו חיים וגם, וזה אולי חשוב מכל, איך יוכל נושא התכנון לגבש תרופה הולמת לכל המצוקות החברתיות של אזרחי ישראל.

**"כל משרד
ממשלתי רואה
את נושא התכנון
רק מזווית הראייה
הצרה שלו וכמעט
לא קיים משרד
ממשלתי הבוחן
את הדברים
מנקודת הראות
המשקית הכוללת".**

הרבה מן הביקורת בתחום התכנון והבניה המופנית אל כתובתו של משרד הפנים אולי מוצדקת, אבל הכתובת שגויה. שלל הבעיות הגורם לתקלות, לחסמים ולעיכובים קשור ישירות לפעילותם של עוד משרדי ממשלה, אבל לא רק להם. אחת הבעיות המרכזיות בכל מה שקשור באפשרות לפעילות תקינה של מינהל התכנון והבניה היא שחסרה מדיניות מקרקעין ממשלתית ברורה, שהמערכת הממשלתית מייצרת מסרים סותרים, ויחד עם זאת חסרים נהלים ברורים ומדויקים לגבי השאלה למי יש סמכות להציב התנגדויות חוסמות בדרך הייסורים של התכנון. התוצאה הבלתי נמנעת: כמעט לכל גורם בישראל יש יכולת להזיק, יכולת לשבש ואף לשתק כל החלטה נכונה בתחום המקרקעין. משמעות המצב הבלתי נסבל הזה היא שהליכי תכנון שאמורים להימשך זמן סביר נמשכים לא פעם זמן רב, רב מדי, וגורמים לעלויות אדירות ומיותרות למשק.

מי, בעצם, יכול להתנגד? במגרש התכנוני במדינת ישראל קיימים הרבה שחקנים פרט למשרד הפנים. המצב בפועל הוא שכל משרד ממשלתי רואה את נושא התכנון רק מזווית הראייה הצרה שלו, וכמעט אין משרד ממשלתי הבוחן את הדברים מנקודת הראות המשקית הכוללת. כך למשל קיים משרד השיכון ודרישותיו, כך יש תביעות למשרד הביטחון, כך יש מה לומר למשרד התחבורה וקיים, כמוכן, גם המשרד לאיכות הסביבה. לכל אחד מהגורמים הממשלתיים האלה יש זכות להביע דעתו. אין חוק המקנה למישהו מהמשרדים האלה זכות וטו בתחום התכנון. אבל בפועל הזכות להביע דעה הופכת לוטו בקלות יחסית. אם המשרד לאיכות הסביבה אינו שולח למתכננים תסקיר איכות סביבה – התכנית

תיתקע; אם משרד התחבורה מחווה דעה שלילית על תכנית של משרד השיכון להקים שכונה חדשה בעיר מסוימת, כיוון שלא נמצא לתכנון השכונה פתרון תחבורתי מתאים – השכונה לא תקום. אם משרד הביטחון אינו חותם על תכנית בינוי עירונית שאושרה בכל הדרגים, וזאת "מטעמי ביטחון" – תיגנוז התכנית לנצח במגירות אפופות אבק.

יחד עם כל הדברים האלה צריך לזכור כי לפי תפיסת עולמי יש, דווקא במדינת ישראל המקוטבת שלנו, חשיבות יוצאת דופן לצורך בפתרון בעיות החברתיות, הטומנות בחובן – אם לא נחסל אותן בהקדם – סכנות הרוח גורל למירקם העדין והשברירי של החברה הישראלית. כשר הפנים אני רואה בנושא התכנון מכשיר חשוב ביותר לגיבוש מענה נכון והולם למצוקות. מן הטעם הזה החלטתי, כאשר נכנסתי לתפקיד שר הפנים לפני חודשים אחדים, עוד לפני הגיבוש הסופי של תמ"א 35, לגבש את הנושאים "החברתיים" ולכלול אותם במסגרת התכנית, באופן האופטימלי.

- להלן רוב העקרונות החברתיים שלהם אנו מציעים פתרונות במסגרת תמ"א 35.
- עדיפות מוחלטת לנגב ולגליל בהקצאה של מירקמים מוטי-פיתוח גדולים, בעיקר בנפת באר-שבע. במסגרת זו תאפשר הרחבת ישובים כמעט ללא הגבלה ויוענקו הקלות בהקמת אזורי תעסוקה ואיכסון תיירותי בנגב. ההקלות יתבטאו בפטור מסוים מ"צמידות דופן" וכללי שיתוף גמישים יותר מהמקובל.
 - יצירת ארבעה מרחבים מטרופוליניים הכוללים בתוכם את רוב ישובי הפריפריה. הכוונה היא שהמבנה המטרופוליני יבטל, למעשה, את הניתוק והריחוק המאפיינים כיום את רוב עיירות הפיתוח והיישובים הערביים ויאפשר לתושבים ליהנות מיתרונות המטרופולין ולפתח כושר תחרות ברמה הלאומית.
 - עדיפות לפיתוח עירוני על פני פיתוח פרברי. באמצעות מרקמים עירוניים סביב לגושי הערים והגבלת הפיתוח במרקמים שאינם עירוניים.
 - יצירת היצע מספיק של קרקעות למגורים ותעסוקה. היצע זה יאפשר פתרונות דיור בהישג יד, רווחת דיור משופרת, היצע תעסוקתי מגוון וייצוב הדרגתי ומבוקר של מחירי הדיור.
 - בניית מגורים בתמהיל דירות מגוון המאפשר עירוב של אוכלוסיות ברמות כלכליות שונות. בהקשר זה אנו מציעים לקבוע הוראה מחייבת בכל תכנית בינוי מחוזית העוסקת בבניה חדשה ובחידוש עירוני – דיור בהישג יד, כאחוז מסוים מכלל יחידות הדיור המתוכננות.
 - הבטחת פיתוחם של שירותים חברתיים משופרים ומלאים בעת פיתוחן של שכונות

דגל הרווחה חייב להיות מוגף באותה חשיבות כמו דגל הביטחון

חדשות. הכוונה היא שפיתוח השירותים האלה ייעשה בהתאם לצורכי האוכלוסייה המיועדת.

● חיוב הכנת תכניות לחידוש ושימור אזורים ותיקים, ובכלל זה מרכזי היישובים. בהקשר זה הכוונה להכליל בתכנית חובת פיתוח תעסוקה עירונית ושירותי מסחר, תוך הצבת דגש על עירוב השימושים.

● עדיפות לפיתוח התחבורה הציבורית התורמת לשוויון הזדמנויות לאוכלוסיות השונות. בהקשר זה מדובר על עידוד ציפוף הבניה לתעסוקה ולמגורים סביב צירי תנועה ראשיים, תחנות רכבת בין-עירוניות ופרבריות. הכוונה היא כי תהיה זו חובה לפתח

"כדי להוציא את

עגלת התכנון מן

הבוץ ולהעלות

אותה על דרך

חדשה, נכונה ועילה

יותר, דרושה לנו

רפורמה בפעילויות

התכנון והבניה.

רפורמה כזו,

בתחום מורכב כזה,

אינה יכולה לצמוח

מיידית, במקורה."

את מערכות התחבורה הציבורית בד בבד עם פיתוח המגורים או התעסוקה.

● התניית ההקמה של אזורי תעסוקה חדשים בחלוקת ההכנסות בין מספר רשויות. הכוונה היא לקשור את שיטת החלוקה עם הגודל היחסי של האוכלוסייה ברשויות סמוכות, תוך הצבת דגש על שיתוף בין מועצות אזוריות לרשויות עירוניות שכנות.

● הענקת יתר גמישות לפיתוח היישובים הערביים. בתחום זה הכוונה היא לאפשר הכללת מרבית היישובים האלה במירקמים העירוניים וסימון אזורי תכנון מספיקים סביב הגושים העיקריים של האוכלוסייה הערבית. לגבי יתרת היישובים הערביים הגדולים הכוונה היא לאפשר את סימונם כ"יישובים מיוחדים" שבהם ניתנת האפשרות להתפתחות בהתאם לצרכים. ונוסף על כך: התאמת צפיפות המגורים לצרכי האוכלוסייה ועדיפות

להקמת אזורי תעסוקה בסמוך ליישובים הגדולים. מוצע גם לתת העדפה בהקמה ובהרחבה של אזורי תעסוקה ופיתוח מגורים בהישג יד.

● הסדרת התיישבות הבדואים. המטרה: להגדיר את האזור המיועד להסדרת התיישבות הבדואים בנגב כמירקם עירוני-כפרי וכמירקם כפרי. הגדרה זו תאפשר מיגוון סוגי התיישבות ותפתח אפשרות לתכנון מפורט והסדרה הדרגתית של ההתיישבות הבדואית.

● שימור ערכים תרבותיים וסביבתיים. הפעולה בהקשר זה תכלול זיהוי וטיפוח נכסים פיסיים בעלי חשיבות סביבתית ותרבותית לאוכלוסיות ולתרבויות השונות, על ידי סימון מכלולים עירוניים לשימור, מכלולים כפריים לשימור, מכלולים נופיים, וכן רצועות נוף, רצועות נחל ורצועות חוף, כולל הגנה על שטחים בעלי רגישות נופית גבוהה.

עד כאן, בתמצית, בנושאים החברתיים שלהם אנו מנסים למצוא פתרון.

אבל בכך לא די. בעיה נוספת הקשורה בנושא התכנון ושימושי הקרקע היא שצורת הטיפול המדינתית במשאב יקר זה, מאז קום המדינה, גרמה לפערים חברתיים עמוקים בישראל. חלק גדול מן העושר הגדול שנוצר בישראל לא הושג בעקבות יוזמות עסקיות ייחודיות של בעלי הון, אלא נבע כתוצאה מהחלטות ביורוקרטיות שהעניקו טובות הנאה לגורמים לא מעטים, במשך כל שנות קיום המדינה, תחת כל הממשלות. הגיע הזמן לסגור את הפערים האלה, לצמצמם אותם באופן משמעותי. וגם את זה אפשר לעשות באמצעות הפעלה נכונה וממוסדת של נושא התכנון והבניה. הפעלה נכונה כזו יכולה לתרום תרומה משמעותית ביותר לצמיחה משקית ולשיפור רמת החיים ואיכות החיים של כל אזרחי המדינה.

בכדי להוציא את עגלת התכנון מן הבוץ ולהעלות אותה על דרך חדשה, נכונה ויעילה יותר, דרושה לנו רפורמה בפעילויות התכנון והבניה. רפורמה כזו, בתחום מורכב כזה, אינה יכולה לצמוח בפקודה. היא חייבת לעבור את כל ההליכים הנדרשים, בחלקם גם בחקיקה. היא חייבת הרחבה של הצוות המקצועי העוסק בתחום, כדי שניתן יהיה להתמודד כיאות, ללא התייסרות בשבעה מדורי גיהנום ביורוקרטיים, עם הגאות של התוכניות השונות המוגשות להפקדה בכל הוועדות – המקומיות, המחוזיות והארצית. וכדי לעמוד במשימה הכבדה הזו כדין וכהלכה אנו עוסקים עתה בגיבוש מתקדם ביותר של הצעת חוק חדשה לכל נושא התכנון והבניה. את ההצעה הזו אנו כבר עומדים להכניס לתהליך של סבב בין-משרדי, כדי לשמוע הערות, לקבל הארות, להבין מה דעת אחרים. ואולי גם יהיה צורך בגיבוש ועדת מומחים מקצועית שתעבוד על "המוצר הסופי", תחדר אותו, תפתור את כל הבעיות שיעורר, ותסייע לנו להביא אותו לאישור הכנסת כדי שאפשר יהיה לצאת לדרך חדשה.

בסיומו של נייר העמדה הזה אינני יכול שלא להביע גם כמה דברים מן הלב. כתוב במקורותינו "עני חשוב כמת". לא מת ממש, אלא כמי ששכחו את עובדת קיומו. אבל כתוב גם "מאשפות ידים אביון". פירוש הדברים בעיני הוא לסגור את הפערים הדרמטיים בין עניים לעשירים. ובמילוי ומימוש משימה זו אני רואה את תמצית תפקידי. אינני תמים. ברור לי כי תמיד יהיו עניים בארץ. בכל מקום ובכל זמן. מן המכה הזו אי אפשר להיפטר לחלוטין. גם אינני חושב שנוכל להפוך חלק קטן מן העניים האלה לעשירים. אבל חובתנו כלפיהם, חובת המדינה וחובת כל אחד מאיתנו, לנסות להחזיר להם את

דגל הרווחה חייב להיות מונף באותה חשיבות כמו דגל הביטחון

הכבוד האנושי האבוד. חובתנו לעשות כל מה שניתן כדי להעלות אותם מתחושת האשפות ולהחזיר להם את צלמו המכובד של האדם.

נהוג לומר כי המדינה חייבת להניף, בו זמנית, את דגל הביטחון ואת הדגל החברתי. לא תמיד זה אפשרי מבחינה כלכלית. במצב הדברים החמור הנוכחי בו שרויה החברה הישראלית חייב דגל הרווחה, סגירת הפערים החברתיים ושוויון ההזדמנויות, להיות מונף באותה חשיבות כמו דגל הביטחון. ללא טיפול בשבר החברתי אנו עלולים, חס וחלילה, להיקלע לשסע שאולי לא ניתן יהיה לאחות אותו. האדם הוא תבנית נוף מולדתו. ואם נוף מולדתנו יהיו המצוקה, העוני והפער – נאכד גם אנו, כאומה, את התקווה לעתיד טוב יותר.

הפתגם היהודי אומר "היזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה". החשש הגדול ביותר שלי הוא כי אם לא נמלא את חובתנו היסודית כשליחי ציבור ולא נזהר בעניים, בבניהם ובבני בניהם – אפילו תורה לא תהיה כאן. רק אומללים שהחזקים זנחו אותם במעלה הדרך.

חנוך לביא: תודה רבה לשר הפנים וסגן ראש-הממשלה, אלי ישי, על דבריו המרשימים והכנים ועל הפוטנציאל שטמון בגישתו לגבי העתיד. עכשיו נעבור לשמוע את הדברים של מנכ"ל התאחדות התעשיינים יורם בליזובסקי, שיציג את נקודת המבט של התעשייה וכיצד משפיעה עליה מדיניות התכנון הקרקעי.